

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Archeologisch onderzoek van een profiel langs de Sint-Stefanuskerk van Mollem (Asse)

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Archeologisch onderzoek van een profiel langs de Sint-Stefanuskerk van Mollem (Asse).
Eindverslag van een toevalsvondst.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 223

AUTEURS

Katrien Cousserier & Ann Lentacker.

JAAR VAN UITGAVE

2022

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Gonda Callaert

OMSLAGILLUSTRATIE

Zicht op het geregistreerde profiel langs de Sint-Stefanuskerk van Mollem
Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Katrien Cousserier

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/WOYC6496>
ISSN 1371-4678
D/2022/3241/218

////////////////////////////////////

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK
VAN EEN PROFIEL LANGS DE
SINT-STEFANUSKERK
VAN MOLLEM (ASSE)

Eindverslag van een toevalsvondst

////////////////////////////////////

KATRIEN COUSSERIER EN ANN LENTACKER

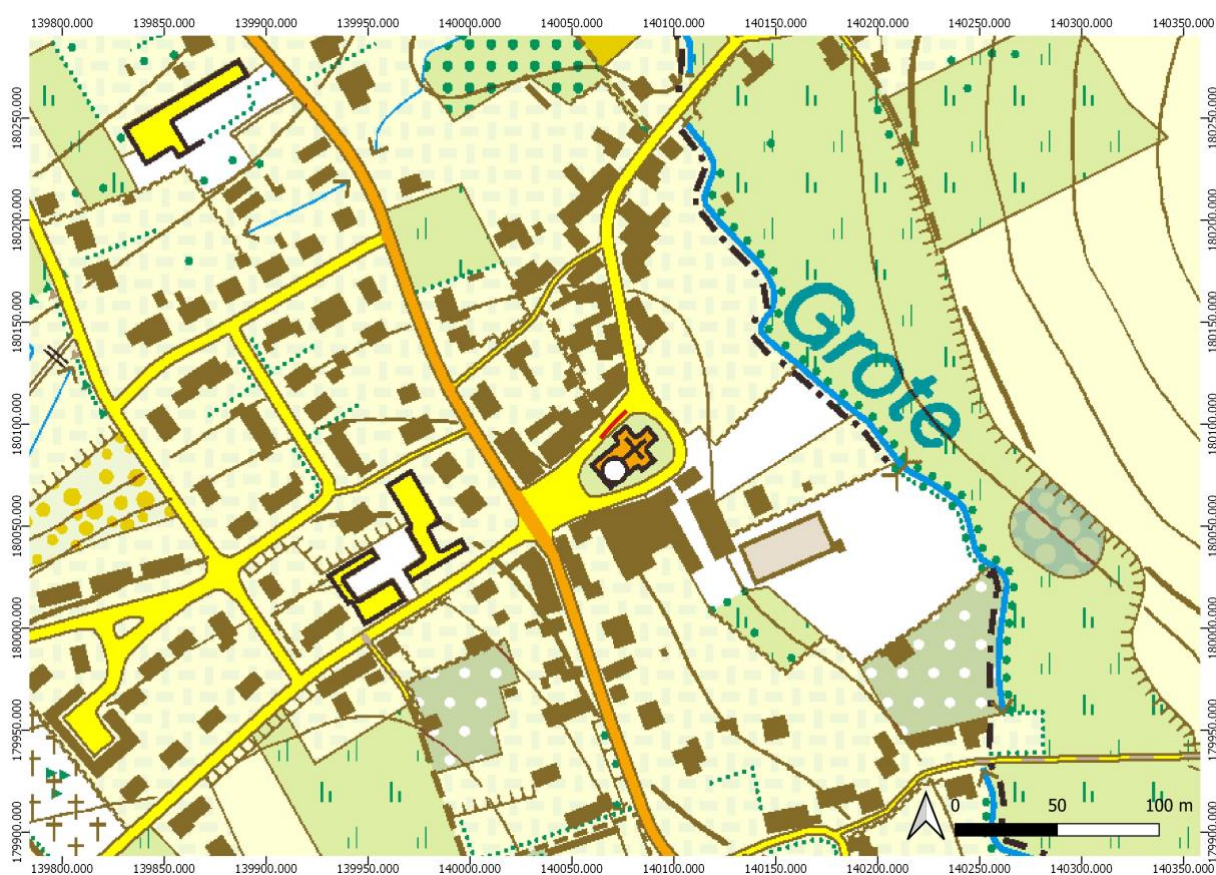
INHOUD

1	INLEIDING.....	5
2	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	7
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT.....	8
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN	8
3.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE	9
3.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN.....	9
4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING.....	10
5	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	10
6	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT	11
6.1	LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT	11
6.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT	12
7	BESCHRIJVING VAN DE SITE	16
7.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	16
7.2	DE SPOREN EN STRUCTUREN.....	16
7.3	DE VONDSTEN.....	21
7.4	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	26
7.5	SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	26
8	SAMENVATTING	27
9	BEWARING EN DEPONERING ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE	27
10	BIBLIOGRAFIE	27
11	BIJLAGEN	28
11.1	LIJST VAN FOTO'S.....	28
11.2	LIJST VAN SPOREN	30
11.3	LIJST VAN VONDSTEN	30
11.4	OVERZICHTSBEELD.....	31

1 INLEIDING

Op de storthoop met aarde afkomstig van rioleringswerken (bouwheer gemeente Asse) vond men fragmenten van menselijk botmateriaal¹. Deze grond was afkomstig van de zone ten noorden van de kerk van Mollem. Naar aanleiding van deze melding via het digitaal meldingsformulier op 21-03-2018 inspecteerde archeoloog Kristine Magerman (Agilas vzw) dezelfde avond de rioleringsleuf. Zij trof ter plaatse menselijk botmateriaal aan in het zuidelijk profiel van de sleuf. De sleuf was op dat moment ongeveer één meter opnieuw opgevuld door de aannemer. Op basis van de melding en haar verslag besloot het agentschap Onroerend Erfgoed om een terreinbezoek te doen op 22-03-2018. Naar aanleiding van dit bezoek besliste Katrien Cousserier dat een terreinonderzoek noodzakelijk was. Dit terreinonderzoek vond plaats op 26-03-2018 en werd uitgevoerd door Katrien Cousserier en Marijn Van Gils. Het terreinwerk kon dezelfde dag afgerond worden. De uitgewerkte resultaten van dit archeologisch onderzoek, de verdere verwerking van de onderzoeksgegevens en vondsten, en de interpretatie van de site binnen de ruimere historische context vormen het onderwerp van dit eindverslag.

Figuur 1: Topografische kaart van het onderzochte gebied (©Informatie Vlaanderen).

¹ Dit vondsmateriaal was op het moment van het terreinbezoek niet meer ter plekke aanwezig.

Figuur 2: Grootchalig Referentiebestand met aanduiding van het onderzoeksterrein (© Informatie Vlaanderen).

Figuur 3: Luchtfoto met aanduiding van het onderzoeksterrein (©Informatie Vlaanderen)

2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT

Toevalsvondst Asse Mollem Dorp z.n.

Projectcode	2018C204
Uitvoerders	agentschap Onroerend Erfgoed
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog	agentschap Onroerend Erfgoed (OE) OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
Veldwerkleider	Katrien Cousserier
Beheer en plaats van geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	Agilas vzw Kalkoven 72/1, 1730 Asse
Beheer en plaats van vondsten	Agilas vzw Kalkoven 72/1, 1730 Asse
Locatiegegevens van het onderzochte gebied	
Provincie	Vlaams-Brabant
Gemeente	Asse
Deelgemeente	Mollem
Adres	Dorp z.n.
Toponiem	/
Bounding box in Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	X 140063.99 – Y 180097.57 X 140076.45 – Y 180105.93
Kadastrale informatie	Openbaar domein
Toevalsvondst	
Datum vondst	20-03-2018
Datum melding	21-03-2018 (ID 260)
Dossiernummer	ID 258 (https://id.erfgoed.net/dossier/258)
Begin- en einddatum veldwerk	26-03-2018
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	lengte profiel 8m30

Terreinwerk Katrien Cousserier, Marijn Van Gils, Johan Van Laecke

Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal Johan Van Laecke, Katrien Cousserier

Tekenwerk en plannen /

Fotografie terrein Katrien Cousserier, Johan van Laecke

Rapportage Katrien Cousserier, An Lentacker

3.2 DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Aangezien het hier een toevalsvondst betreft, was een voorafgaande vraagstelling niet aan de orde. Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden. Voor dit eindverslag is dit onderzoek uitgebreid. De resultaten van het archeologisch onderzoek zijn bestudeerd in het licht van de archeologische voorkennis van het gebied en de historische context om te komen tot een interpretatie van de site.

3.3 RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013: *‘De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap’.*

Aangezien de toevalsvondst gebeurde tijdens de uitvoering van graafwerken voor nutsleidingen was een deel van de sporen en vondsten al vergraven. De sleuf was een 2-tal meter diep uitgegraven en ongeveer 1 m opnieuw opgevuld op het moment van het terreinbezoek. Enkel in het profiel waren nog vondsten en sporen herkenbaar.

De aannemer moest het profiel tot de vrijgave van het terrein onaangeroerd laten.

4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

De uitvoering van dit onderzoek - de documentatie en opgraving van de gemelde toevalsvondst - vond plaats volgens de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet (2013) zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0).

Het veldwerk werd uitgevoerd onder leiding van Katrien Cousserier (veldwerkleider), door Marijn Van Gils (erkend archeoloog) en Johan Van Laecke (landmeter-expert) (allen agentschap Onroerend Erfgoed). De digitale opmetingen en de bepaling van de exacte locatie van de vondst gebeurden eveneens door landmeter-expert Johan Van Laecke. De foto's werden genomen door Katrien Cousserier en Johan Van Laecke. De berging van de menselijke resten vond plaats volgens de aanwijzingen van natuurwetenschapper Anton Ervynck (agentschap Onroerend Erfgoed). Bij het veldwerk waren geen externen betrokken.

Aangezien het een toevalsvondst betreft en de graafwerken waren afgerond, was er geen sprake van een voorafgaand bepaalde strategie. Er was één profiel van 8m30 lengte zichtbaar. Dit werd manueel opgeschoond en fotografisch gedocumenteerd. De zichtbare menselijke resten werden in de mate van het mogelijke geborgen. Menselijke resten die vast in het profiel zaten blijven *in situ* bewaard.

Het profiel werd ook digitaal en gegeorefereerd opgemeten. Het inmeten gebeurde met een Robotic Total Station (RTS) en GPS-RTK toestel in Lambert 72. De hoogtes werden geregistreerd in TAW (Tweede Algemene Waterpassing) met minimum GPS nauwkeurigheid.

5 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

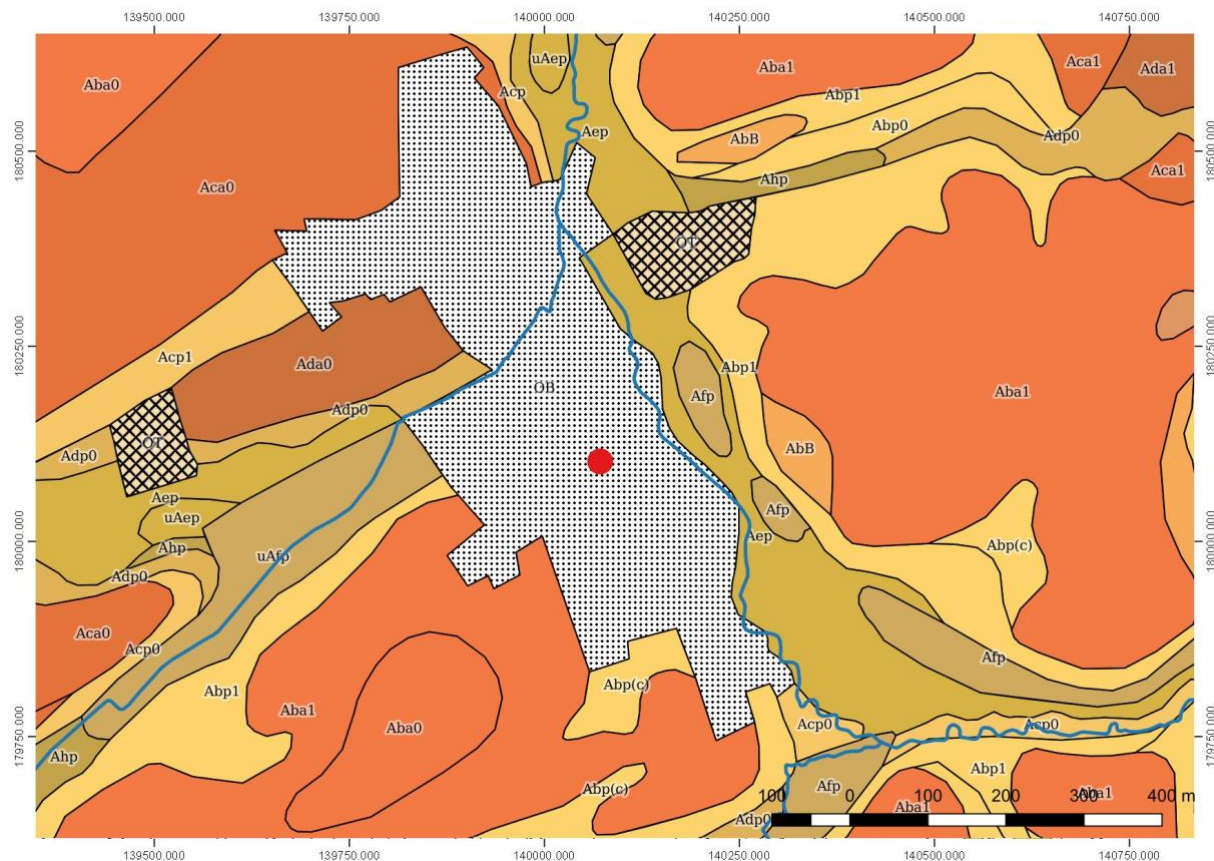
De studie beperkt zich tot case-gebonden onderzoeksvragen met betrekking tot de aard van de vindplaats, de datering, de relatie en de fasering van sporen en vondsten. Eigen aan het onderzoek van een beperkte toevalsvondst is dat de uitwerking ervan iets vertelt over deze vindplaats maar weinig over de ruimere context.

6 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT

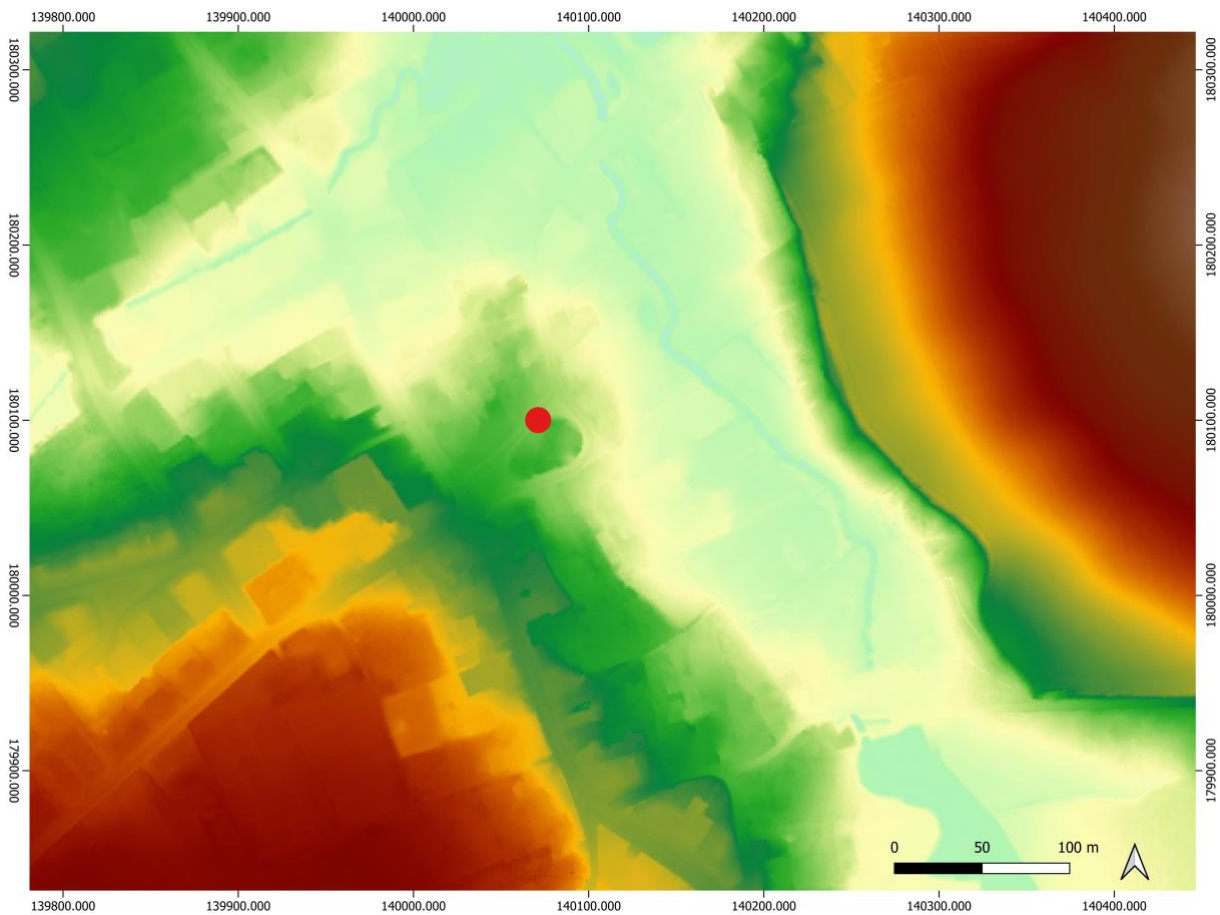
6.1 LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT

De locatie waar het profiel zich bevond is gelegen in Mollem, een deelgemeente van Asse. Deze gemeente bevindt zich ten westen van Brussel (provincie Vlaams-Brabant) in de Zandleemstreek. Het profiel situeert zich aan de noordzijde van de Sint-Stefanuskerk. Deze kerk is vlakbij de samenloop van de Kloosterbeek en de Grote Molenbeek gelegen (fig. 4).

Figuur 4: Bodemkaart en waterlopen, met aanduiding van de locatie van de toevalsvondst (@Databank Ondergrond Vlaanderen).

Op het digitaal hoogtemodel van Vlaanderen (DHMV II) (fig. 5) is te zien dat de vindplaats zich op de rand van de vallei van de Grote Molenbeek bevindt. De helling aan deze kant van de vallei is vrij zacht, de overkant van de vallei kent een steilere helling.

Figuur 5: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen, met aanduiding van de locatie van de vindplaats (© Informatie Vlaanderen).

6.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

Aangezien het hier een toevallig vondst betreft waarbij het historisch en archeologisch kader pas na het veldwerk kon worden onderzocht, beperkt dit onderzoek zich logischerwijze tot de historische en archeologische context relevant voor deze vindplaats.

Het beschreven en onderzochte profiel bevond zich aan de noordzijde van de Sint-Stefanuskerk van Mollem en vermoedelijk binnen de perimeter van het 18de-eeuwse kerkhof rond deze kerk. Dit kerkhof is buiten gebruik sinds 1929².

Al in 1126 schonk bisschop Burchard het altaar van Mollem aan de abdij van Affligem te Hekelgem, die het begevensrecht behield tot het einde van het ancien régime. Hieruit kan afgeleid worden dat de *capella* van Mollem al in 1126 een zelfstandige parochie was. Verdere gegevens over de juiste ontstaansperiode zijn echter niet bekend. J. Verbesselt³ laat het ontstaan als villakerkje opklimmen tot de achtste eeuw. J. Ockeley⁴ daarentegen suggereert dat de kerk ontstaan zou zijn als vicuskerk, aangezien ze niet ligt in de onmiddellijke omgeving van een hof. In de inventaris onroerend erfgoed⁵ is sprake van archeologisch onderzoek dat heeft aangetoond dat de huidige kerk een driebeukig kerkje met vierkante oosttoren vervangt.

Aangezien de toenmalige kerk, in het kaartboek van de abdij van Affligem anno 1718 afgebeeld met een vieringtoren en omringend kerkhof, vrij bouwvallig en bovendien te klein was geworden, werd in de 18de eeuw door de abdij toelating verleend om op ongeveer dezelfde plaats een nieuwe kerk te

² Ockeley 2003.

³ Verbesselt 1966, 238.

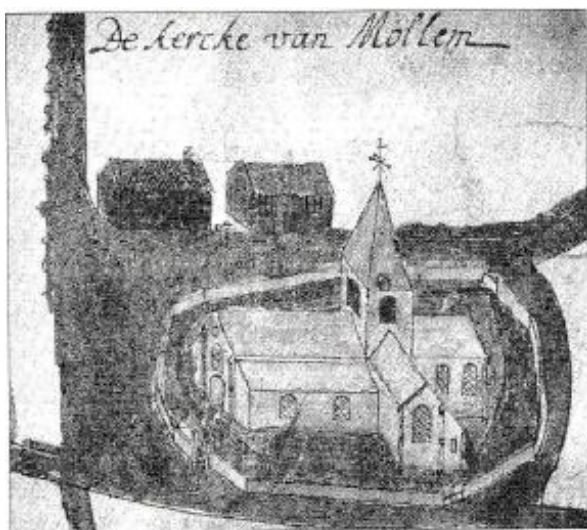
⁴ Ockeley 2003, 45.

⁵ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76806>

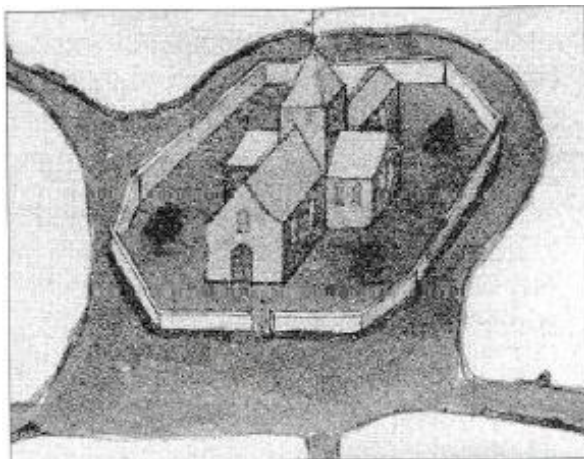
bouwen. Dit gebeurde in de periode 1753-1758 onder de ambtstermijn van pastoor Henricus Josephus van Buscom; het plan voor de nieuwe kerk werd opgemaakt door architect Donckers; de afbraak van de oude kerk vatte aan in 1753 en werd onmiddellijk gevolgd door de ruwbouw die voorlopig werd afgedekt met een strodak; pas in 1761 werd de leien bedaking gerealiseerd.

De toren werd op 3 september 1914 opgeblazen door de Duitsers, doch in 1919 gerestaureerd naar ontwerp van architect A. De Buck. Grondige herstellingswerken om redenen van algemeen verval gebeurden volgens een herinneringsplaat in het interieur in de jaren 1957-1958; op basis van de briefwisseling van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen kunnen deze werken toegeschreven worden aan Jean De Roy⁶.

Op enkele tekeningen (fig. 6-8) uit het begin van de 18de eeuw staat de kerk en haar onmiddellijke omgeving afgebeeld. Hierop staat ook telkens een ommuurd kerkhof aangeduid. Aangezien deze tekeningen eerder schematisch zijn, zeggen ze ons niet veel over de grootte van het kerkhof rond de kerk.

Figuur 6: Tekening van de Sint-Stefanuskerk (Bron: Ockelely 2003).

Figuur 7: Tekening van de Sint-Stefanuskerk (Bron: Ockelely 2003).

⁶ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76806>

Figuur 8: Tekening van de Sint-Stefanuskerk (Bron: Ockeley 2003).

Ook op de Ferrariskaart (1771-1777) (fig. 9) staat de kerk met ommuurd kerkhof. De weergave is echter zeer schematisch. Op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) (fig. 10) en de Poppkaart (1842-1879) (fig. 11) is de muur rond de kerk het meest duidelijk weergegeven. Enkel op de Poppkaart ligt het opgemeten profiel volledig binnen de ommuring van het 18de-eeuwse kerkhof. Bij het projecteren van gegevens op oude kaarten moeten we uiteraard rekening houden met afwijkingen en onnauwkeurigheden m.b.t. georeferentie.

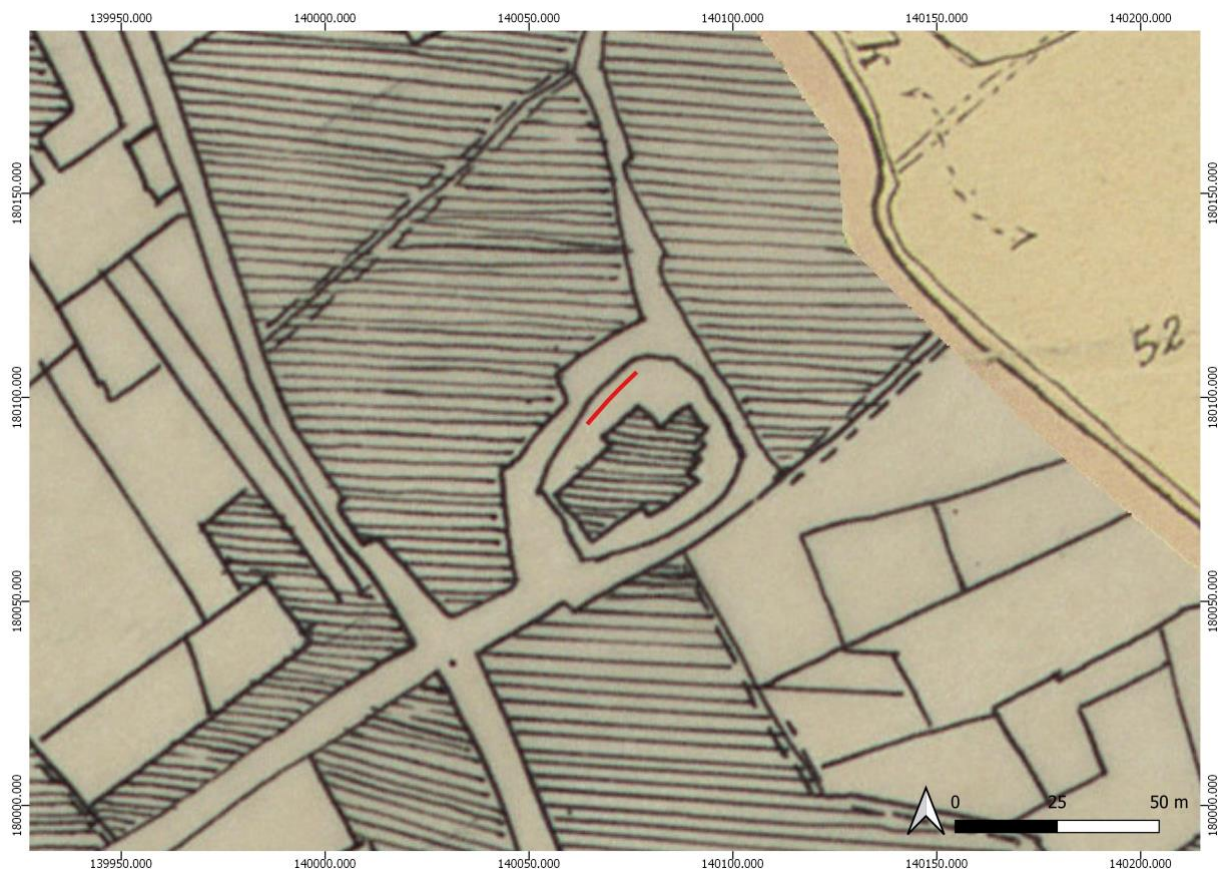

Figuur 9: Omgeving van de kerk van Mollem op de Ferrariskaart (© Informatie Vlaanderen).

Figuur 10: Omgeving van de kerk van Mollem op de Atlas der Buurtwegen (© Informatie Vlaanderen).

Figuur 11: Omgeving van de kerk van Mollem op de Poppkaart (© Informatie Vlaanderen).

7 BESCHRIJVING VAN DE SITE

7.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

Gezien de beperkte omvang van de toevalsvondst werden geen specifieke bodemkundige waarnemingen gedaan. Het maken van bodemkundige referentieprofielen was binnen de context van het terreinonderzoek niet van toepassing.

Op de bodemkaart (cf. fig. 4) staat de zone aangeduid als OB, een zone die niet gekarteerd werd omwille van bebouwing. De waarnemingen op het terrein tonen een bovenste, verstoorde laag die de ongestoorde bodem afdekte. Deze bodem vertoonde geen sporen van oxido-reductie (ijzervlekken) wat erop wijst dat we wellicht te maken hebben met een relatief droge leembodem. Er werden ook weinig of geen sporen van biologische activiteit, zoals aardwormgalerijen, aangetroffen.

7.2 DE SPOREN EN STRUCTUREN

Het profiel waarin het menselijk skeletmateriaal werd aangetroffen was ca 8m30 lang en werd zorgvuldig opgeschoond. Er konden twee lagen in het profiel herkend worden (fig. 11): een bovenste, verrommelde laag (L1) en de ongestoorde bodem (L2). L1 was over het hele profiel ca 50 cm dik (ten opzichte van de top van het profiel), had een bruine kleur en was zeer heterogeen. De laag bevatte baksteenfragmenten, zandige zones, kalkbrokken, menselijke botfragmenten (vooral onderaan), dierlijke tanden, houtfragmenten, koperfragmenten en glas. L2 was de ongestoorde leembodem (cfr. hierboven).

Zeven kistbegrovingen waren zichtbaar in het profiel na het opschonen. Zij waren allemaal uitgegraven in de ongestoorde bodem en werden 'afgetopt' door L1. Aangezien de stoep rechtstreeks op L1 lag, is het mogelijk dat de graven vernield zijn bij de aanleg van de weg en er dus geen 'intentionele' ruiming plaatsvond, maar eerder een accidenteel vernielen van de graven. De aanwezigheid van skeletmateriaal in situ in enkele graven (cfr. infra) wijst ook in die richting.

Vijf van deze kistbegrovingen (S1-S4 en S6, zie fig. 12, 13, 14, 15 en 17) waren eerder noord-zuid georiënteerd en duidelijk afgelijnd (houtfragmenten van kist nog in aflijning aanwezig). S5 en S7 waren minder duidelijk afgelijnd in het profiel en kenden vermoedelijk eerder een oost-west oriëntering. Aangezien we de graven enkel in profiel konden zien en niet in het vlak is het moeilijk om de precieze oriëntatie van de graven te bepalen. Kistbegrovingen S1-S4 en S6 waren opgevuld met materiaal gelijkaardig aan L1 en bevatten ook baksteenfragmenten en kalkfragmenten. Na verloop van tijd waren de kisten rot en vulden ze zich met het materiaal dat erboven lag. In S1 (fig. 20) en S4 (fig. 21) leek er nog botmateriaal *in situ* aanwezig. Kistbegrovingen S5 en S7 tekenden zich af als een vermenging van de oorspronkelijke leembodem met bruiner materiaal en waren meer 'gecompacteerd'. In S5 en S7 zaten geen baksteenfragmenten, zandige zones, kalkbrokken, menselijke botfragmenten, dierlijke tanden, houtfragmenten, koperfragmenten of glas. Vondsten, botmateriaal uitgezonderd, waren zeldzaam.

Beknopte beschrijving van de individuele sporen:

S1: kistbegroving, eerder noord-zuid georiënteerd en dwars doorgesneden; scherpe aflijning; vulling gelijkaardig aan L1; afmeting: 60 cm breed, 10 cm hoog; 35,78 m TAW, skeletmateriaal dwars op het profiel, *in situ* aanwezig. (fig. 12)

S2: kistbegroving, eerder noord-zuid georiënteerd en dwars doorgesneden; scherpe aflijning; vulling gelijkaardig aan L1; afmeting: 60 cm breed, 15 cm hoog; 35,80 m TAW. (fig. 13)

S3: kistbegroving, eerder noord-zuid georiënteerd en dwars doorgesneden; scherpe aflijning; vulling gelijkaardig aan L1; afmeting: 60 cm breed, 25 cm hoog; 35,74 m TAW. (fig. 14)

S4: kistbegraaving, eerder noord-zuid georiënteerd en dwars doorgesneden; scherpe aflijning; vulling gelijkaardig aan L1, afmeting: 40 cm breed, 10 cm hoog; 35,90 m TAW; skeletmateriaal dwars op het profiel, *in situ* aanwezig. (fig. 15)

S5: kistbegraaving?, eerder oost-west georiënteerd; vage aflijning; vulling bestaande uit oorspronkelijke leembodem vermengd met een bruine laag; afmeting: 120 cm breed, 15 cm hoog; 36,22 m TAW, skeletmateriaal lateraal (in situ?) in profiel aanwezig. (fig. 16)

S6: kistbegraaving?, eerder noord-zuid georiënteerd, dwars doorgesneden; aflijning scherper dan S5, vulling gelijkaardig aan L1; afmeting: 80 cm breed, 15 cm hoog; 36 m TAW, skeletmateriaal vermoedelijk niet *in situ* aanwezig. (fig. 17)

S7: kistbegraaving?, eerder oost-west georiënteerd; vage aflijning; vulling bestaande uit oorspronkelijke leembodem vermengd met bruiner materiaal; afmeting: 120 cm breed, 10 cm hoog; 36,17 m TAW, skeletmateriaal lateraal in profiel aanwezig. (fig. 18)

Figuur 12: Zicht op het volledige profiel (zuidwestelijke richting)(© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 13: Aflijning van S1 in het profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 14: Aflijning van S2 in het profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 15: Aflijning van S3 in het profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 16: Aflijning van S4 in het profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 17: Aflijning van S5 in het profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

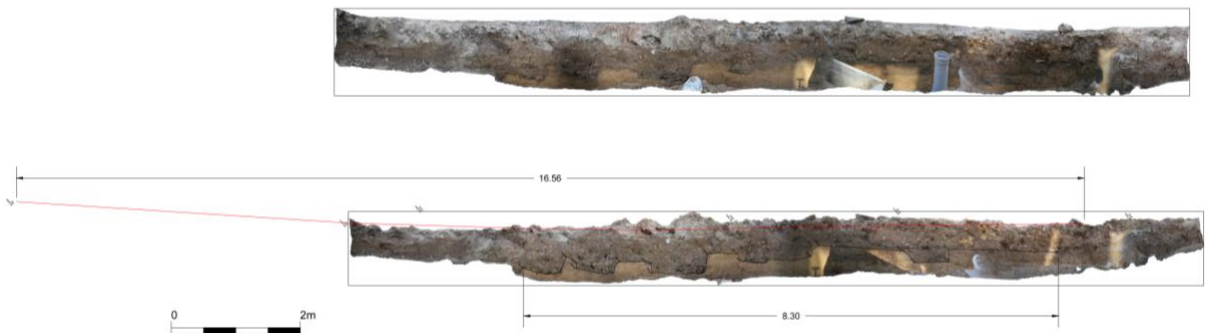
Figuur 18: Aflijning van S6 in het profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 19: Aflijning van S7 in het profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Mollem - Dorp

Figuur 20: Overzichtsfoto profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed). (Zie ook bijlage 10.4)

7.3 DE VONDSTEN

Enkel in het profiel zichtbare en los zittende vondsten werden ingezameld. Aangezien de sporen buiten de sleuf *in situ* bewaard blijven, werden ze niet verder opgegraven en werden vast zittende vondsten niet uit het profiel gehaald. Een 17-tal vondsten werd zo ingezameld. Bijna alle vondsten betroffen menselijk botmateriaal. Het botmateriaal is vrij goed bewaard. Behalve nog een fragment hout en glas werden geen vondsten ingezameld. Gezien het beperkte aantal worden alle vondsten beschreven.

Vondsten uit S1 – graf (fig. 21)

Naast de schacht van een rechter dijbeen (*femur*) en een rechter knieschijf (*patella*) werd ook een rechter volwassen middenhandbeentje (*metacarpus*) opgegraven. Daarnaast werden uit de vulling van dit graf ook nog houtfragmentje met corrosie (nagel?) en een fragment niet-gekleurd glas gerecupereerd. (fig. 22)

Figuur 21: Menselijk bot dat zich vermoedelijk nog *in situ* in S1 bevond (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 22: Vondsten die gerecupereerd werden uit S1 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Vondsten uit S2 – graf

Dit graf bevatte een rechter dijbeen (*femur*) van een volwassen individu (proximaal vergroeid), twee bekkenfragmenten en de schacht van een rechter kuitbeen (*fibula*). (fig. 23)

Figuur 23: Vondsten die gerecupereerd werden uit S2 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Vondsten uit S3 – graf

In graf 3 werden twee schachten van dijbenen (*femur*) aangetroffen. (fig. 24)

Figuur 24: Vondsten die gerecupereerd werden uit S3 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Vondsten uit S4 - graf

Uit graf 4 werden geen vondsten gerecupereerd. Er waren wel twee beenderen zichtbaar helemaal onderaan in het spoor, maar aangezien deze loodrecht op en vast in het profiel zaten (fig. 25), werd besloten deze beenderen te laten zitten en niet verder uit te graven.

Figuur 25: Graf S4 met onderin twee beenderen die *in situ* bewaard bleven (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Vondsten uit S5 – graf

In dit graf werd het enige skeletelement teruggevonden dat duidelijk van de linkerzijde is. Het betreft een linker scheenbeen (*tibia*) van een adult (proximaal vergroeid). Verder werden een schacht van een rechter dijbeen (*femur*) en een volwassen dijbeen (distaal vergroeid) blootgelegd. (fig. 26)

Figuur 26: Vondsten die gerecupereerd werden uit S5 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Vondsten uit S6 – graf

Slechts één skeletelement werd geborgen uit graf 6, namelijk een schachtfragment van een rechter dijbeen (*femur*). (fig. 27)

Figuur 27: Vondst die gerecupereerd werd uit S6 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Vondsten uit S7 – graf

Naast een schachtfragment van een rechter dijbeen (*femur*) werden twee skeletelementen opgegraven die pathologische aandoeningen vertonen, namelijk een vervormd scheenbeen (*tibia*) en een kuitbeen (*fibula*) dat op de schacht extra beenvorming vertoonde. Beide botten zijn van dezelfde lichaamsszijde en behoren wellicht tot de rechterzijde van het skelet. (fig. 28)

Figuur 28: Vondsten die gerecupereerd werden uit S7 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

7.4 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Cartografische bronnen wijzen erop dat de aanwezige graven in het onderzochte profiel zich minstens gedeeltelijk binnen de perimeter van het 18de-eeuwse kerkhof rond de Sint-Stefanuskerk van Mollem bevonden. Het is echter op basis van de ligging niet uit te sluiten dat de graven ouder zijn en horen bij de middeleeuwse kerk. Bovendien waren middeleeuwse kerkhoven vaak uitgestrekter dan hun opvolgers⁷. De goede bewaring suggereert echter geen al te hoge ouderdom.

Het 18de-eeuwse kerkhof is buiten gebruik sinds 1929⁸. Gezien het verschil in bewaringstoestand, vulling en mogelijk ook de oriëntatie van de graven (min of meer noord-zuid, dwars op de zijmuur van de kerk) hebben we mogelijk te maken met ruwweg twee fasen van het kerkhof. Voor zover we ons kunnen wagen aan een datering, denken we dat de recentere graven (S1-S4) na de bouw van de huidige kerk (1753-1758) te situeren zijn. Mogelijk werd op dat moment ook het kerkhof opnieuw ingericht. Noord-zuidoriëntatie van graven is bovendien een fenomeen dat we na de middeleeuwen zien opduiken⁹. De graven (S5-S7) die minder goed bewaard zijn, lagen vermoedelijk eerder in de langsricting (oost-west) van de kerk. Dit is een algemeen gebruik tot in de late middeleeuwen. Daarna kiest men voor pragmatische aanleg van graven en speelt de oost-westoriëntatie een mindere rol. Waarom vooral botmateriaal van de rechterkant van de skeletten aangetroffen werd, is niet duidelijk aangezien de recentere graven min of meer dwars doorgesneden lijken (door de sleuf).

7.5 SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

De zeven aangetroffen kistbegrovingen reflecteren vermoedelijk twee fasen van het kerkhof rond de Sint-Stefanuskerk. Absolute dateringen zijn niet voorhanden, maar de graven die we als recentere interpreteren stammen naar alle waarschijnlijkheid van na de bouw van de huidige kerk en heraanleg van het kerkhof in de 18de eeuw. Twee of drie graven behoren mogelijk bij het kerkhof van een voorgaande kerk.

⁷ Mondelinge info M. Pieters.

⁸ Ascania. Driemaandelijks tijdschrift van de Koninklijke Heemkring Ascania vzw. April-juni 2003.

⁹ Mondelinge info K. De Grootte.

8 SAMENVATTING

Naar aanleiding van de melding van een toevalsvondst op 21-03-2018 voerde het agentschap Onroerend Erfgoed een beperkt terreinonderzoek uit. Het profiel waarin het menselijk skeletmateriaal werd aangetroffen werd opgeschoond en ingemeten. Zeven kistbegrovingen waren zichtbaar in het profiel. Zij waren allemaal uitgegraven in de ongestoorde bodem en werden 'afgetopt' door de bovenliggende laag wat wijst op een verstoring van het kerkhof. Mogelijk konden er twee fasen in de begravingen onderscheiden worden.

9 BEWARING EN DEPONERING ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Zoals decretaal bepaald is, moet de zakelijkrechthouder beslissen waar het archeologische ensemble uiteindelijk bewaard zal worden en het hierbij als een geheel bewaren, het in goede staat behouden en beschikbaar houden voor wetenschappelijk onderzoek (*Onroerenderfgoeddecreet* van 12 juli 2013 –Art. 5.2.1). De zakelijkrechthouder die het beheer van een archeologisch ensemble toevertrouwt aan een erkend onroerenderfgoeddepot voldoet aan deze verplichtingen.

Tot de oplevering van dit eindverslag berust het archeologisch ensemble bij het depot van het agentschap Onroerend Erfgoed – G. Levisstraat 45 – 1800 Vilvoorde. Daarna zal het overgedragen worden aan het erkend onroerenderfgoeddepot van Agilas vzw – Kalkoven 72/1, 1730 Asse.

10 BIBLIOGRAFIE

COUSSERIER K. & VAN GILS M. 2018 : *Archeologisch onderzoek van een profiel langs de kerk van Mollem (Asse). Archeologierapport van een toevalsvondst*, Brussel.

OCKELEY J. 2003: Het Kunstpatrimonium in de Sint-Stefanuskerk in Mollem: Historiek en symboliek, *Driemaandelijks tijdschrift van de Koninklijke Heemkring Ascania* vzw 46-2, 37-108.

VERBESSELT J. 1966: *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw*, 5 s.l.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Parochiekerk Sint-Stefanus [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76806> (geraadpleegd op 31/01/2022).

Atlas Cadastral parcellaire de la Belgique, Philippe-Christian Popp, uitgegeven in 1842-1879, schaal 1:5000.

Atlas van de Buurtwegen, opgesteld naar aanleiding van de wet op de buurtwegen van 10 april 1841, schaal 1:2.500 (overzichtsplannen schaal 1:10.000).

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

11 BIJLAGEN

11.1 LIJST VAN FOTO'S

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

Afb. 7

Afb. 8

Afb. 9

Afb. 10

Afb. 11

Afb. 12

Afb. 13

Afb. 14

Afb. 15

Afb. 16

Afb. 17

Afb. 18

Afb. 19

Afb. 20

Afb. 21

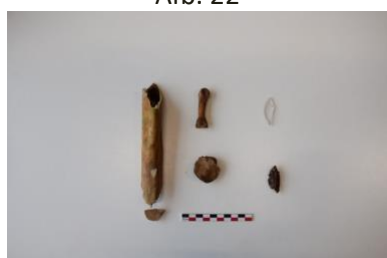
Afb. 22

Afb. 23

Afb. 24

Afb. 25

Afb. 26

Afb. 27

Afb. 28

Afb. 29

Afb. 30

Nr.	Omschrijving
Afb. 1	Overzichtsfoto van de sleuf zoals ze werd aangetroffen na de vondstmelding
Afb. 2	Foto spoor 1 (met aanduiding van het spoor)
Afb. 3	Foto spoor 2
Afb. 4	Foto spoor 2 (met aanduiding van het spoor)
Afb. 5	Foto spoor 2
Afb. 6	Foto spoor 3
Afb. 7	Foto spoor 3 (met aanduiding van het spoor)
Afb. 8	Foto spoor 3
Afb. 9	Foto spoor 4

11.4 OVERZICHTSBEELD

